

Recenzja książki Joanny Głodkowskiej „Konstruowanie umysłowej reprezentacji świata. Diagnoza, możliwości rozwojowe i edukacyjne dzieci z lekką niepełnosprawnością intelektualną w aspekcie stałości i zmienności w pedagogice specjalnej”

Ostatnio na polskim rynku księgarskim ukazała się nowa pozycja z zakresu pedagogiki specjalnej autorstwa Joanny Głodkowskiej (Impuls, Kraków-Warszawa 2012).

Joanna Głodkowska jest profesorem Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie oraz autorką licznych artykułów i książek z zakresu pedagogiki specjalnej.

Recenzowana książka to kolejne niezwykle rzetelne opracowanie będące pokłosiem 20-letnich dociekań, analiz koncepcji teoretycznych, diagnostycznych i badań empirycznych nad problematyką rozpoznania umysłowego świata dziecka z lekką niepełnosprawnością intelektualną, które rozpoczyna systematyczną naukę szkolną.

Jak postrzega i rozumie otoczenie, jakie stosuje strategie poznawania świata, jakie konwencje już zna, a jakie dopiero opanowuje, jak dziecko z lekką niepełnosprawnością intelektualną radzi sobie z nową dla niego sytuacją rozwojową: uczeniem się „na sposób szkolny” – to wybrane pytania, na które Autorka poszukiwała odpowiedzi.

Pogłębione rozpoznanie możliwości i ograniczeń uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną Autorka uczyniła podstawą do opracowania własnego modelu diagnostycznego i terapeutycznego. Zaproponowała wprowadzenie w proces edukacyjno-terapeutycznych treści baśniowych, wyobrazeniowych, nierealnych, aby zapewnić korzystne warunki umysłowego konstruowania świata realnego.

Struktura pracy jest logiczna i przejrzysta, co stanowi jej dużą zaletę. Książka składa się z sześciu rozdziałów, bibliografii i aneksów, łącznie liczy 411 stron.

Pierwszy rozdział prezentuje wybrane koncepcje rozwoju człowieka, które są przydatne w edukacji. Rozważania w obszarze teoretycznych koncepcji rozwoju pozwoliły na pełniejsze zrozumienie i opisanie procesu umysłowego konstruowania przez dziecko obrazu świata oraz wyłonienie istotnych elementów: ciekawości poznawczej, komunikacji, eksploracji i podatności zadaniowej.

Drugi rozdział Autorka poświęciła dwóm głównym zagadnieniom. Pierwszym z nich są rozważania wokół związków oraz wzajemnego uzupełniania się psychologii i pedagogiki w kontekście myślenia o rozwoju dziecka. Psychologia i pedagogika pozostają w niezwykle bliskich powiązaniach. Zdaniem Autorki, wspólny jest obiekt poznania, a także obszary badawcze i poszukiwania dla praktyki. Zarówno psychologia, jak i pedagogika rozpatrują pojęcie uczenia się oraz pojęcie rozwoju. W przytaczanych poglądach różnych autorów padają opinie o pewnej asymetrii w relacjach tych dwóch dyscyplin. Uważa się, że pedagogika jest bardziej ukierunkowana na psychologię niż psychologia na pedagogikę. Twórcy koncepcji psychologicznych nie odnoszą się bezpośrednio do edukacji, lecz implikacje ich ustaleń są znaczące dla pedagogiki.

Kolejnym zagadnieniem analizowanym w tym rozdziale jest wyodrębnienie pedagogicznych obszarów stałości i zmienności. Do obszarów stałości Autorka zalicza: paradygmaty pedagogiki, podstawowe prawa rozwoju uczenia się człowieka, natomiast do obszaru zmienności – procedury diagnostyczne pedagogiki i metodykę oddziaływania pedagogicznego. Obszary te wzmocnione są w dużej mierze przez dokonania, postęp innych dyscyplin naukowych, takich jak: socjologia, antropologia, filozofia, anatomia czy fizjologia.

Trzeci rozdział porusza ważne kwestie przemian dokonujących się w myśleniu, uprawianiu pedagogiki specjalnej. W interesujący sposób ukazano nowe, narastające tendencje w kształtowaniu wizerunku osoby z niepełnosprawnością intelektualną, zmiany w terminologii, koncepcjach, etiologii, rozwoju, rehabilitacji i edukacji.

Omawiane zagadnienia dodatkowo eksponowane są w graficznych przedstawieniach, które w przejrzysty sposób porządkują omawiane treści. W rozdziale tym Autorka wnikliwie charakteryzuje dziecko z lekką niepełnosprawnością intelektualną z wykorzystaniem opracowanego przez siebie modelu konstruowania świata w zakresie ciekawości poznawczej, komunikacji, eksploracji, podatności na spełnianie zadań rozwojowych.

Ukazuje także bardzo ważny temat funkcjonowania dziecka z niepełnosprawnością umysłową w warunkach szkoły: wyboru szkoły ogólnodostępnej czy szkoły specjalnej, sytuacji niedostosowania wymagań szkolnych do możliwości i potrzeb dziecka.

Jak należy postępować, aby spełnianie zadań edukacyjnych przez dzieci z niepełnosprawnością umysłową nie stało się obciążeniem, sytuacją trudną, nie na miarę ich potrzeb i możliwości – to pytanie, na które Autorka udziela odpowiedzi poprzez rozważanie różnych działań diagnostycznych, metodycznych i terapeutycznych.

Ważnym zagadnieniem kończącym ten rozdział jest ukazanie skomplikowanej rzeczywistości edukacyjnej związanej z kształceniem specjalnym uczniów z niepełnosprawnością intelektualną. Dyskusja wokół budowania modelu oświaty, w którym istnieją formy specjalne oraz integracyjne i włączające uczniów z niepełnosprawnością, prowadzi do wniosku o ich równorzędności, wzajemnym uzupełnianiu się i potrzebie doskonalenia nauczycielskich kompetencji diagnostycznych, metodycznych i terapeutycznych.

Czwarty rozdział powstał w rezultacie badań podjętych przez Autorkę. Jej zainteresowania badawcze skupiają się na rozpoznaniu nie tylko tych konstrukcji umysłowych, które pozwalają dziecku funkcjonować w świecie realnym, lecz także tych, które uaktywniają jego wyobraźnię i doświadczanie świata nierealnego.

Koncepcja badawcza powiązana jest z wcześniej opisanymi kategoriami stałości i zmienności w pedagogice specjalnej. Dużo miejsca w tym rozdziale poświęcono krytycznej analizie zrozumienia kryzysu rozwojowego dziecka rozpoczynającego naukę szkolną, koncepcji wrażliwości edukacyjnej, gotowości i dojrzałości szkolnej, które stały się podstawą założeń badań, modelu i narzędzi diagnostycznych. W sposób bardzo wnikliwy i precyzyjny Autorka opracowała teoretyczny model diagnostyczny wrażliwości edukacyjnej dziecka z niepełnosprawnością intelektualną. W hierarchicznie zbudowanym modelu wyodrębniono trzy poziomy wrażliwości edukacyjnej: ogólny, sytuacyjny i zadaniowy. Pozwala on na poznanie wielu aspektów aktywności szkolnej ucznia i umożliwia stworzenie szczegółowego portretu edukacyjnego dziecka oraz konstruowanie indywidualnych programów usprawniająco-korygujących.

Koncepcja badań opiera się na założeniu, że proces umysłowego konstruowania świata przez dziecko z lekką niepełnosprawnością odbywa się z zaangażowaniem jego ciekawości poznawczej, umiejętności komunikacyjnych, zdolności eksploracji, a także podatności poznawczej. Diagnozowanie dotyczyło następujących kategorii badawczych: kompetencji emocjonalnych, komunikacyjnych, eksploracyjnych, zadaniowych, które wzajemnie się przenikają.

Założenia koncepcyjne stały się uzasadnieniem dla badań dwuetapowych. W pierwszym etapie przeprowadzono diagnozę umysłowego konstruowania świata przez ucznia z lekką niepełnosprawnością intelektualną, w drugim etapie zaś przeprowadzono eksperyment pedagogiczny w zakresie skuteczności oddziaływania metody baśniowych spotkań na umysłowe konstruowanie świata przez dzieci z lekką niepełnosprawnością umysłową.

Zgodnie z rygorami metodologicznymi eksperymentu pedagogicznego dobrano próbę badawczą, w której wyróżniono grupę podstawową i kontrolną. W badaniach uczestniczyli uczniowie z klas I–III szkoły specjalnej dla upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim. Były to dzieci, które uzyskały niskie wskaźniki oceny wrażliwości edukacyjnej.

Rozdział piąty stanowi bardzo szczegółową analizę wyników wieloletnich badań diagnostycznych nad różnymi aspektami budowania reprezentacji świata w umyśle dziecka. W rozdziale tym zaprezentowano cztery rodzaje kompetencji uczniów: emocjonalno-wolitionalne, komunikacyjne, eksploracyjne oraz kompetencje spełniania zadań rozwojowych.

Analizy teoretyczne dokumentowane są wynikami badań empirycznych. Analiza jakościowa i ilościowa uzyskanych wyników badań i ich interpretacja konfrontowana jest z wiedzą teoretyczną. Zestawienia procentowe, analizy statystyczne, graficzna prezentacja wyników podnoszą wartość analizowanych wyników badań. Cenne są wnioski dla praktyków podane na zakończenie analizy i interpretacji poszczególnych zmiennych.

Ostatni, szósty rozdział jest poświęcony głównie ukazaniu skuteczności zastosowanej metody baśniowych spotkań w świetle wyników przeprowadzonego eksperymentu. Poprzedzony został omówieniem ponadczasowych, uniwersalnych wartości baśni dla dziecka. Autorka, dostrzegając niezwykłą naturalność i prostotę baśni, zaproponowała zastosowanie jej do kręgu treściowego w konstruowaniu programów postępowania korekcyjno-usprawniającego w ramach indywidualnej rewalidacji. Dziecko w atmosferze fikcji, wyobraźni, poczucia bezpieczeństwa może się łatwiej

otworzyć na organizowaną dla niego realną przestrzeń poznawczą. Wprowadzona do zajęć rewalidacji indywidualnej metoda baśniowych spotkań pozwala dziecku wejść w sytuację fikcyjną i przez to bezpieczną dla jego poznania i przeżyć. Praca korekcyjno-usprawniająca według konceptu Autorki oparta na metodzie spotkań baśniowych realizowana jest w czterech ogniwach: zaciekawienie, prezentacja, zabawa i nauka w kręgu baśni, podziękowanie.

Badania nad skutecznością zastosowanej metody baśniowych spotkań zostały przeprowadzone zgodnie z wymaganiami metodologicznymi eksperymentu pedagogicznego. Uzyskane wyniki poddano wnikliwej interpretacji oraz analizie ilościowej i jakościowej, zostały one przedstawione w postaci procentowych wskaźników, a także istotności różnic między grupami.

Wyniki badań świadczą o skuteczności zastosowanego modelu postępowania eksperymentalnego. Na podstawie wykonanej analizy skuteczności metody baśniowych spotkań w procesie edukacji i terapii uczniów klasy I szkoły specjalnej Autorka stwierdza, że przeprowadzony eksperyment pedagogiczny wzmocnił prawie wszystkie badane kategorie kompetencji edukacyjnych.

Reasumując – praca Joanny Głodkowskiej zasługuje na uwagę i uznanie z wielu powodów. Jest to książka, w której rzetelność naukowego wywodu, precyzyjny język, szeroka perspektywa teoretyczna różnych koncepcji, duża swoboda w korzystaniu z literatury łączą się w logiczną całość z częścią empiryczną. Ta ostatnia zachwyca bogactwem materiału, wnikliwością analizy powiązanej z teoretycznymi koncepcjami, a także prezentacją uzyskanych wyników. Staranna szata graficzna, bloki podsumowujące omawiane treści oraz wskazania praktyczne ułatwiają czytelnikowi lekturę.

Sądzę, że książka zainteresuje nie tylko badaczy ze środowiska pedagogów specjalnych, lecz także praktyków: nauczycieli, terapeutów, psychologów, którzy pracują z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną.

Wirginia Loebel